

ВІДГУК

офіційного опонента на докторську дисертацію

Пастрик Т. В.

«Психологічні основи емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальностями: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.04 – медична психологія.

Дисертаційне дослідження Пастрик Т.В. присвячено науково-теоретичному обґрунтуванню та емпіричному вивченню проблеми емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту.

Емоційну експресивність визначається як конструкт, що виражає особливості ставлення стосовно осіб із хронічними захворюваннями, зокрема сукупність критичного і ворожого ставлення до особи, а також емоційної гіперопіки. У дослідженні Пастрик Т.В. представлено методологію дослідження та його логіку у сукупному розгортанні есперієнтальних, методологічних, феноменологічних, психолінгвістичних та експериментально-розвивальних дослідницьких запитань.

Наукову новизну одержаних результатів забезпечує переконлива аргументація вперше визначеної феноменології емоційної експресивності як одночасно об'єктивно існуючого та суб'єктивно проживаючого конструкту, що зумовлює подвійну специфіку його дослідження; виявленої структури управління хворобою й саморегуляції осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту та її зв'язок з якістю їхнього життя: опосередкований ефект емоційної експресивності на управління хворобою й саморегуляцію, зокрема на взаємозв'язок втомлюваності і виснаженості осіб із захворюваннями шлунково-кишкового тракту та труднощів, пов'язаних із

хворобою; виявлення взаємозв'язків між емоційною експресивністю з боку медперсоналу та родини та низьким рівнем якості життя осіб із захворюванням, управлінням хворобою та саморегуляцією цих осіб; встановлення реципрокного профілю сприйнятої критичності у взаємних стосунках осіб із захворюваннями шлунково-кишкового тракту, членами їхньої родини та медперсоналом; визначення кореляційні зв'язки між емоційною експресивністю з боку родичів та домінуванням у мовленні категорій афекту, негативних емоцій, водночас зниження дієслів, що виражають розуміння і усвідомлення, скорочення кількості слів у реченні; розробки експериментальної когнітивно-поведінкової психоедукаційної програми для медперсоналу, спрямовану на зниження емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунковокишкового тракту та її впливу на якість життя; встановлення негативного впливу COVID-19 як екосистеми на емоційний дистрес осіб із захворюваннями шлунково-кишкового тракту; визначення психолінгвістичних маркерів ставлення до хвороби і стигми стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, а також сприйнятої критичності осіб із захворюванням шлунково-кишкового тракту.

Теоретичне значення дисертації підвищується завдяки уточненню і розширенню уявлення про соціально-психологічну підтримку осіб із хронічною хворобою, їхню якість життя і психологічне благополуччя, а також ставлення до хвороби в межах загальної категорії ставлення; подальшого розвитку положень біопсихосоціального підходу та категоріальних моделей щодо дослідження конструктів у галузі клінічної й медичної психології. Це дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Пастрик Т.В. відповідає переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень, затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України, де спеціальну увагу приділено фундаментальним дослідженням з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук і конкретно проблемам розвитку особистості і суспільства. Дисертація

складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження емоційної експресивності у науковій літературі»** дисертанткою Пастрик Т.В. представлено результати теоретичного вивчення літератури з розвитку поняття емоційної експресивності у психології та зіставлено його з категорією ставлення; встановлено концептуальні межі емоційної експресивності у контексті взаємодії найближчого оточення з особами із хронічними захворюваннями; специфікується конструкт емоційної експресивності з боку родини до особи із хронічним захворюванням фізичної та психічної етіології, зокрема стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, а також уточнено зміст емоційної експресивності у контексті якості життя та харчової поведінки при хронічних захворюваннях особи; детально описується сучасний психодіагностичний інструментарій вивчення емоційної експресивності у наукових дослідженнях; здійснюється зіставний аналіз емоційної експресивності з боку медперсоналу та членів родини до особи із хронічним захворюванням.

У другому розділі **«Методологічні засади дослідження емоційноекспресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунковокишкового тракту»** висвітлено методологічні засади теоретико-емпіричного та експериментального дослідження психологічних основ емоційної експресивності родичів та медперсоналу стосовно осіб із хронічними шлунково-кишковими захворюваннями.

У третьому розділі **«Емпіричне дослідження проявів емоційної експресивності у контексті якості життя та управління хворобою й саморегуляції осіб із хронічними захворюваннями»** Пастрик Т.В. представляє результати емпіричного дослідження, що висвітлюють специфіку прояву якості життя та управління хворобою й саморегуляції осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту та зв'язок цих конструктів із рівнем емоційної експресивності стосовно цих осіб із боку родичів.

У четвертому розділі **«Прояви об'єктивного рівня емоційної експресивності та її суб'єктивне переживання особами із хронічними захворюваннями»** висвітлено зв'язки між показниками сприйнятого рівня емоційної експресивності та об'єктивного рівня емоційної експресивності як показника сімейного клімату; визначено предиктори суб'єктивного переживання з боку отримувача медичних послуг та відмінності у показниках суб'єктивного переживання емоційної експресивності з боку родичів, якості життя, пов'язаної з хворобою, та стану здоров'я осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту відповідно до статі, сімейного стану, професійного статусу; встановлено взаємозв'язки між показниками сприйнятої емоційної експресивності з боку членів сім'ї та медперсоналу та якістю життя осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, що свідчить про реципрокність емоційної експресивності, та відповідний стиль емоційної експресивності.

У п'ятому розділі **«Наративи про хворобу як прояви емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунковокишкового тракту»** авторкою представлено результати психолінгвістичного та контент-аналізу наративів як матеріалу дослідження емоційної експресивності з боку родичів та медпрацівників, а також суб'єктивного переживання цієї емоційної експресивності отримувачами медичних послуг із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту.

У шостому розділі **«Динаміка емоційної експресивності з боку членів родини та медперсоналу стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту»** висвітлено результати дослідження моделі рис особистості як методологічної основи для вивчення емоційної експресивності родичів до особи із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, а також описано дизайн та експериментальне впровадження медпрацівників, а також викладено рекомендації для родичів осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту.

Особливе значення для майбутніх послідовників Пастрик Т.В. має продуманий та чіткий багатоплановий дизайн емпіричного дослідження із використанням методів кореляційного аналізу, однофакторного дисперсійного аналізу, регресійного аналізу, зокрема з використанням медіативної моделі, факторний аналіз програми програмного забезпечення SPSS, версія 24.

На велику увагу заслуговує особистий внесок дисертантки: розробка наукових положень та одержання емпіричних даних, що виступає самостійним внеском у дослідження феномену ЕЕ особистості; здійснення теоретичного аналізу конструкту емоційної експресивності, що виконувався за основними вимогами щодо культурної адаптації методик за інструкціями ВООЗ: здійснено культурну адаптацію та стандартизацію опитувальника «Управління хворобою та саморегуляція осіб із захворюванням» (Health and Self-Management in Disease-HAS MID) із визначенням її психометричних властивостей, а також здійснено культурну адаптацію шкали для діагностики сприйнятого рівня ЕЕ (Perceived Level of Expressed Emotion, pLEE); узагальнення основних положень наративного підходу; здійснення якісного аналізу наративів про хворобу; розробки та обґрунтування експериментальної когнітивно-поведінкової психоедукаційної програми для медпрацівників; а також встановлення зв'язку між ЕЕ та моральним дистресом медпрацівників.

Вражають також результати психолінгвістичного аналізу наративів про хворобу осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту та родичів цих осіб, що дали змогу визначити психолінгвістичні маркери стигми стосовно осіб хронічними захворюваннями шлунковокишкового тракту, яку можна розглядати як прояви емоційної експресивності на рівні суспільства, що відповідає макро-рівню біопсихосоціального підходу дослідження Пастрик Т.В., а також науковому підходу щодо вивчення комунікативної інтенції як лінгвістичного феномену.

Упродовж роботи авторкою було поставлено двадцять дослідницьких запитань: методологічні питання, експерієнтальні питання, феноменологічні питання, психолінгвістичні та експериментально-формульвальні питання, що значною мірою підсилює науково-дослідницьке осмислення дисертації Пастрик Т.В.

Незалежно оцінюючи дисертацію Пастрик Т.В., водночас, у контексті наукової дискусії висловимо ряд побажань:

1. У змісті роботи дисертанткою визначено емоційну експресивність як одночасно об'єктивно існуючого та суб'єктивно проживаючого конструкту, що зумовлює подвійну специфіку його дослідження на рівні об'єктивного ставлення родичів до особи із захворюванням та власне суб'єктивного переживання цього ставлення особою із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту. У завданні 4 Пастрик Т.В. зазначається: «Визначити феноменологію ЕЕ як одночасно *об'єктивно* функціонуючого конструкту, що *суб'єктивно* переживається отримувачами медичних послуг та впливає на якість життя, пов'язану із хворобою». На нашу думку, наявність структурно-функціональної моделі, чітких, структурованих висновків і результатів за цим завданням ґрунтовно доповнили би та посилили науково-психологічний аналіз і розуміння досліджуваної проблеми, а також підтвердили багатовекторний та міждисциплінарний характер дисертаційної роботи.
2. У дисертаційному дослідженні авторка вказує, що «вибірку дослідження для проявів ЕЕ стосовно осіб із захворюваннями ШКТ склали 118 особи, які перебували на стаціонарному лікуванні в гастроентерологічному й проктологічному відділеннях КЗ «Волинська обласна клінічна лікарня». Отже, вибірка дослідження - пацієнти стаціонару, яким, вірогідно, призначена відповідна фармакологічна група препаратів. На наш погляд, при психодіагностиці та аналізі психолінгвістичних наративів варто було б врахувати і особливості впливу фармакотерапії на особистість респондентів. Такі дані значно б доповнили отримані результати.

3. Як ви інтерпретуєте встановлений факт, що «низька здатність до менталізації зумовлює прояви надлишкової критичності й ворожості отримувачів медичних послуг»?

4. На наш погляд, враховуючи актуальність дисертаційного дослідження та його важливість для сучасної клінічної та психотерапевтичної практики, варто було б розробити та апробувати психотерапевтичну програму зі зниження рівня емоційної експресивності осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту про яку Пастрик Т.В. зазначає у параграфі 1.1.6. Такі напрацювання ґрунтовно б поповнили практичні знання у галузі клінічної й медичної психології та психотерапії.

Висловлені зауваження не носять принципового характеру і не зменшують загальної високої оцінки особистого внеску Пастрик Т.В. у психологічну науку. Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації. У тексті автореферату, монографії, статтях у фахових виданнях (загалом 29 публікацій) докладно висвітлено основний зміст дисертації, розкрито її методологічне підґрунття, акцентовано ключові ідеї.

Дисертаційне дослідження Пастрик Т.В. на тему **«Психологічні основи емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту»**, містить науково обґрунтовані результати, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної і прикладної проблеми. За актуальністю тематики, теоретичною та прикладною значущістю робота цілком відповідає спеціальностям 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.04 – медична психологія, галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки.

Цілісне самостійне дослідження виконане згідно вимог Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а

його автор - Пастрик Тетяна Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальностями: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології; 19.00.04 – медична психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»

О.М. Шпортун

ВІДПИС
Шпортун О.М.
ЗАСВІАЧУЄ

ЗАВ. КАНЦЕЛЯРІЄЮ
МАЗУР А.В.
. 2023 РІК

Handwritten initials "AA" enclosed in a circle.